

ТЕМА № 17

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ, ОСПОРЮВАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ АРБІТРАЖІВ

*Кафедра цивільного права та процесу
НАВС*

Навчальна мета: сприяти формуванню у ЗВО методологічних знань щодо провадження у справах про оскарження рішень третейських судів; визначити порядок оспорування рішень міжнародних комерційних арбітражів, а також активізувати ЗВО до самостійного вивчення наукової та методичної літератури з обраної теми.

Виховна мета: сприяти формуванню наукового світогляду, моральних, естетичних та інших якостей особистості, виховувати активність до одержання знань майбутнього фахівця, прищеплення інтересу до вивчення дисципліни.

Розвивальна мета: розвивати інтелектуальні здібності, культуру мовлення та спілкування, пам'ять, увагу, уяву, творчий склад мислення, спостережливість, активність, самостійність, логічне осмислення основних понять і термінів, вміння сприймати та аналізувати матеріал, прищеплювати ЗВО навички раціональних способів пізнавальної діяльності з зазначеної теми.

Нормативно-правові акти:

- Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. (в ред. Закону від 03.10.2017) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
- Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
- Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15>
- Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>
- Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. М. М. Ясинка. К.: Алерта, 2018. 604 с
- Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. Василюк Н. В., Гулька Б.І., Кота О.О. Київ : ВД «Дакор», 2021. 1028 с.

План:

- ⦿ Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів.
- ⦿ Оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу.

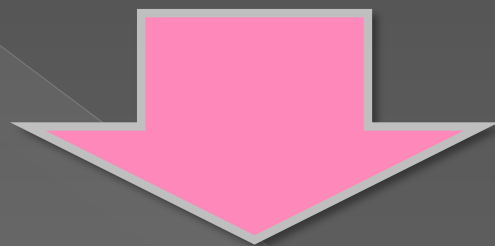
1. Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів

Третейський суд – це недержавний орган вирішення спорів, який створюється за домовленістю сторін для розгляду цивільних і господарських справ.

Його основними характеристиками є:

- ❑ *добровільність участі* – сторони погоджуються передати спір на розгляд третейського суду шляхом укладання третейської угоди або арбітражного застереження в договорі;
- ❑ *обов'язковість рішення для сторін* – рішення третейського суду має таку ж юридичну силу для сторін, як і договірні зобов'язання, і підлягає виконанню через державні суди після отримання виконавчого листа;
- ❑ *процесуальна автономія* – третейський суд сам визначає порядок розгляду спору, якщо це не суперечить закону чи умовам третейської угоди;
- ❑ *контроль з боку держави* – рішення третейського суду можуть бути оскаржені в державних судах лише у випадках, передбачених законом, наприклад, недійсність угоди, порушення процедури або суперечність публічному порядку;
- ❑ *конфіденційність* – третейський суд зазвичай забезпечує закритість засідань та нерозголошення інформації про справу.

Постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору (суди ad hoc) утворюються без статусу юридичної особи.

Порядок утворення та діяльності третейських судів в Україні регулюється Законом України «Про третейські суди», яким встановлено вимоги щодо третейського розгляду з метою захисту майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб.

Оскарження рішень третейських судів – це процесуальна діяльність державного суду, спрямована на перевірку законності та обґрунтованості рішення, ухваленого постійно діючим або разовим третейським судом, на підставі заяви заінтересованої сторони.

Механізм оскарження рішень третейських судів балансує між двома цілями:

*забезпечення
автономії
третейського розгляду*

*гарантування
дотримання
законності та захисту
прав сторін*

Нормативним підґрунтям оскарження рішень третейських судів є:

- ❑ Стаття 51 Закону України «Про третейські суди», де зазначено, що рішення третейського суду може бути оскаржене сторонами, третіми особами, а також особами, які не брали участь у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, у випадках, передбачених цим Законом, до компетентного суду відповідно до встановлених законом підвідомчості та підсудності справ;
- ❑ Цивільний процесуальний кодекс України, який визначає порядок провадження у справах про оскарження рішень третейських судів, оспорування рішень міжнародних комерційних арбітражів (ст. ст. 454–461);
- ❑ Господарський процесуальний кодекс України, яким встановлено порядок провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів (ст. ст. 346–356);
- ❑ Міжнародні договори, ратифіковані Україною, зокрема Конвенція Організації Об'єднаних Націй про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йоркська конвенція 1958 р.).

Форми оскарження рішень третейських судів:

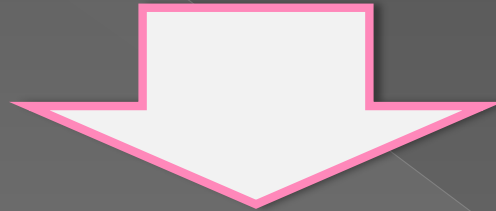
□ *скасування рішення третейського суду* – шляхом подання заяви до компетентного державного суду про визнання рішення таким, що не підлягає виконанню;

□ *відмова у видачі виконавчого документа* – коли рішення формально залишається чинним, але не може бути примусово виконаним.

Рішення третейського суду може бути оскаржене та скасоване лише з таких підстав:

- ❑ справа, по якій прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону;
- ❑ рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;
- ❑ третейську угоду визнано недійсною компетентним судом;
- ❑ склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам ст. ст. 16–19 Закону України «Про третейські суди»;
- ❑ третейський суд вирішив питання про права і обов'язки осіб, які не брали участь у справі.

Процедура оскарження передбачає подання заяви про скасування рішення третейського суду до апеляційного суду за місцем знаходження третейського суду сторонами, третіми особами протягом трьох місяців з дня ухвалення рішення третейським судом, а особами, які не брали участь у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, – протягом трьох місяців з дня, коли вони дізналися або повинні були дізнатися про прийняття рішення третейського суду (ст. 51 Закону «Про третейські суди»).

Як правило, тримісячний строк на скасування починається з дати прийняття рішення третейського суду, незалежно від присутності сторін. Пропуск цього строку без поважних причин тягне за собою відмову у відкритті провадження. Неотримання рішення не є поважною причиною для поновлення строку. Якщо місцевий суд не розглянув заяву про поновлення строку, ухвала про скасування скасовується.

Стадії розгляду заяви:

- перевірка заяви – суддя встановлює, чи дотримано строк і вимоги до форми;
- відкриття провадження – у разі відповідності заяви закону;
- підготовка справи – витребування матеріалів у третейського суду, повідомлення сторін, визначення порядку розгляду;
- судовий розгляд – проводиться у відкритому засіданні за участю сторін, які мають право надати пояснення та докази. Суд оцінює виключно наявність підстав для скасування, визначених у заяві, не досліджуючи питання, які вже були вирішені арбітрами, тобто не переглядаючи фактичні обставини спору.

Таким чином, суд перевіряє не обґрунтованість рішення по суті, а законність процедури його ухвалення. Це відрізняє механізм оскарження від апеляційного перегляду державних судових рішень.

Законодавство України встановлює вичерпний перелік підстав, за яких суд може скасувати рішення третейського суду (ст. 51 Закону «Про третейські суди»):

- відсутність чи недійсність третейської угоди;
- розгляд спору, який не підвідомчий третейському суду;
- порушення процедури формування складу суду;
- ухвалення рішення за відсутності сторони, належним чином не повідомленої про розгляд справи;
- позбавлення сторони можливості захисту своїх прав;
- порушення основних принципів законності чи рівності сторін;
- суперечність рішення публічному порядку України.

2. Оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів

Міжнародний комерційний арбітраж – це незалежний позасудовий орган вирішення комерційних спорів між суб'єктами господарської діяльності, які мають різне громадянство або зареєстровані в різних державах. Він забезпечує оперативність, гнучкість та нейтральність процесу, що особливо важливо для іноземних інвесторів і підприємств, які здійснюють діяльність на міжнародному ринку

Його основними характеристиками є:

- ❑ *міжнародний характер* – арбітраж розглядає спори, що виникають у сфері міжнародної торгівлі та інвестицій, між сторонами з різних країн;
- ❑ *автономія сторін* – сторони самостійно обирають арбітрів, місце проведення арбітражу, застосовне право та процедуру розгляду;
- ❑ *обов'язковість рішень* – арбітражне рішення є обов'язковим для сторін і підлягає виконанню через державні суди країни, де сторони або майно боржника знаходяться;
- ❑ *обмежений контроль держави* – державні суди не переглядають рішення МКА по суті спору; вони можуть втрутитися лише для скасування рішення на підставах, прямо передбачених законом (недійсність арбітражної угоди, порушення прав сторони, суперечність публічному порядку тощо);
- ❑ *гнучкість та оперативність* – процес дозволяє швидко вирішувати спори без формальностей державного судочинства;
- ❑ *визнання та виконання за кордоном* – завдяки міжнародним конвенціям (наприклад, Нью-Йоркська конвенція 1958 р.) арбітражні рішення можуть виконуватися у більшості держав-учасниць конвенції.

Заява про скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу подається до апеляційного суду за місцем проведення арбітражу протягом трьох місяців з дня вручення арбітражного рішення стороні (ст. 34 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж»).

Вимоги до змісту аналогічні заяві про скасування рішення третейського суду. До заяви додаються: копія арбітражного рішення; арбітражна угода (договір чи арбітражне застереження); документи про сплату судового збору; докази повідомлення іншої сторони.

Розгляд заяви здійснюється в порядку, подібному до третейських спорів: перевірка строку та форми заяви; відкриття провадження; підготовка справи – витребування матеріалів у арбітражу, повідомлення сторін; судовий розгляд – суд оцінює виключно підстави для скасування, не аналізуючи фактичні обставини спору.

Суд розглядає заяву з урахуванням міжнародних стандартів (принцип автономії арбітражу, мінімальне втручання державних судів), перевіряє дотримання строку та формальних вимог заяви.

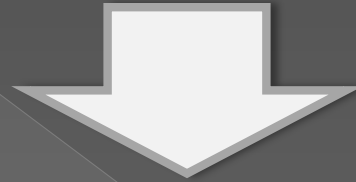
Після відкриття провадження справа готується аналогічно до внутрішнього третейського розгляду. Суд не має права переглядати спір по суті, він лише з'ясовує наявність підстав для скасування.

Перелік підстав для скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу є вичерпним і міститься у ст. 34 Закону «Про міжнародний комерційний арбітраж» та відповідає Типовому закону ЮНСІТРАЛ:

- недійсність арбітражної угоди** – наприклад, відсутність підпису або укладення договору з особою без належних повноважень;
- вирішення спору поза межами арбітражної угоди** – якщо арбітраж розглянув питання, які сторони не передавали на його розгляд;
- порушення формування складу арбітражу чи процедури розгляду** – наприклад, коли арбітр не відповідає вимогам або відхилено процедурні норми регламенту;
- відсутність належного повідомлення сторони або неможливість забезпечити право на захист;**
- непідвідомчість спору арбітражу** – якщо предмет спору не може бути предметом арбітражного розгляду за законом України (наприклад, спори щодо нерухомості, яка перебуває у власності держави);
- суперечність рішення публічному порядку України** – наприклад, якщо рішення порушує принципи суверенітету, безпеки чи конституційні права громадян.

Міжнародний комерційний арбітраж часто розглядає питання попереднього характеру, які стосуються:

- своєї компетенції (юрисдикції) щодо конкретного спору;
- обрання арбітрів або складу арбітражу;
- процедурних питань, що передують розгляду основного спору (наприклад, визначення місця розгляду, застосування процедурних норм).

Рішення арбітражу з таких питань не є остаточними по суті спору, але можуть істотно впливати на подальший процес. ***Закон передбачає можливість оскарження таких постанов у державному суді, щоб уникнути порушення прав сторін і гарантувати законність арбітражного процесу.***

Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» (ст. ст. 32–33) визначає, що сторона може звернутися до державного суду з метою оскарження постанов арбітражу про свою компетенцію. *Цивільний процесуальний кодекс України та Господарський процесуальний кодекс України* регламентують порядок подання заяви, строки і підстави для розгляду. *Міжнародні стандарти (ЮНСІТРАЛ, Нью-Йоркська конвенція 1958 р.)* рекомендують обмежене втручання судів у визначенні компетенції арбітражу.

Сторона може подати заяву до державного суду за місцем проведення арбітражу протягом 30 днів з дня отримання постанови арбітражу.

Суд перевіряє лише наявність підстав для скасування постанови арбітражу про компетенцію, не переглядаючи по суті основний спір.

Розгляд справи здійснюється у скороченому порядку, часто без проведення повного слухання по суті, але з можливістю долучення доказів, пояснень та участі сторін. Рішення суду є остаточним і оскарженню не підлягає, що забезпечує правову визначеність і стабільність арбітражного процесу.

Державний суд може скасувати постанову арбітражу щодо компетенції лише у разі:

- відсутності юрисдикції арбітражу, тобто розгляд спору виходить за межі арбітражної угоди;
- невідповідності складу арбітражу або процедури формування арбітрів встановленим вимогам закону або арбітражного регламенту;
- порушення права сторони на участь у процесі – наприклад, неналежне повідомлення або позбавлення можливості захистити свої права.

Оскарження постанов МКА про компетенцію – виключна форма контролю державних судів над арбітражем, метою якого є забезпечення законності процедури та дотримання прав сторін, не втручаючись у матеріальні аспекти спору.

Строки оскарження є суворими, що забезпечує стабільність процесу і довіру інвесторів.

Інститут оскарження МКА є винятковим механізмом контролю, який гарантує баланс між автономією арбітражу та захистом публічних інтересів. **Оскарження арбітражних рішень виконує дві функції:**

- гарантійну** (захист прав сторін від зловживань чи грубих порушень процедури);
- контрольну** (перевірка відповідності рішень нормам законодавства та публічному порядку держави).

Важливим прикладом застосування положень законодавства про міжнародний комерційний арбітраж є постанова Верховного Суду від 23 вересня 2021 року у справі № 824/86/21. У цій справі компанія SibKraft PTE.LTD (Сінгапур) звернулася із заявою про визнання та надання дозволу на виконання рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України від 11 січня 2021 року щодо стягнення боргу з Державного підприємства «Херсонський морський торговельний порт».

ДП «Херсонський морський торговельний порт» подало апеляційну скаргу на ухвалу Київського апеляційного суду, який визнав та дозволив виконання арбітражного рішення. Проте Верховний Суд залишив цю скаргу без задоволення, підтвердивши законність та обґрунтованість позиції суду апеляційної інстанції. Суд також стягнув із боржника судові витрати на користь компанії-заявника.

Ця постанова є показовою, адже підтверджує:

- орієнтацію українських судів на сприяння виконанню рішень міжнародних арбітражів;
- обмеженість підстав для відмови у визнанні та виконанні таких рішень, визначених Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» та Нью-Йоркською конвенцією 1958 року;
- принцип остаточності та обов'язковості рішень арбітражних інституцій, що забезпечує стабільність міжнародного комерційного обороту.

Отже, у таких справах державний суд не переглядає рішення міжнародного комерційного арбітражу по суті, тобто не оцінює правомірність висновків арбітрів або фактичні обставини справи. Його роль обмежується контролем за процесуальними аспектами арбітражного провадження та перевіркою наявності підстав для скасування або відмови у визнанні арбітражного рішення, передбачених законодавством. Такий підхід зумовлений необхідністю забезпечити баланс між автономією міжнародного комерційного арбітражу та принципом державного контролю, що відповідає міжнародним стандартам і практиці, закріпленим, зокрема, у Нью-Йоркській конвенції про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року.